

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.29>

Уткіна Марина Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

науковий дослідник Університету Уорика,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

ORCID ID: 0000-0002-3801-3742

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ¹

INTERNATIONAL STANDARDS AND INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF PREVENTION AND COUNTERMEASURES AGAINST THE LEGALISATION (LAUNDERING) OF CRIMINAL PROCEEDS

Стаття присвячена дослідженню міжнародних стандартів та міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Вони є ключовими інструментами в боротьбі зі злочинністю та забезпеченні стабільності фінансової системи. Було визначено основні організації, що визначають міжнародні стандарти – Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) й Організація Об'єднаних Націй (ООН). Це зумовлено тим, що ці інституції розробляють рекомендації для фінансових установ, органів державної влади та інших суб'єктів для запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним, незаконним шляхом, фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення. У статті були виокремлені основні напрями діяльності ФАТФ, які включають розширення дії стандартів на всі континенти та регіони, моніторинг виконання рекомендацій країнами і сприяння глобальній співпраці. Було зазначено важливість міжнародного співробітництва в контексті запобігання й протидії легалізації (відмиванню) одержаних злочинним, незаконним шляхом, фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення, наголошуючи на важливості обміну інформацією та спільних розслідуваннях. Досягнення глобальної фінансової безпеки залежить від успішної реалізації міжнародних стандартів та співробітництва між країнами. У свою чергу, подальше дослідження рольової динаміки міжнародних стандартів та співпраці допоможе ефективно вдосконалити підходи до запобігання й протидії легалізації (відмиванню) одержаних злочинним, незаконним шляхом, фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення, тим самим підтримуючи безпеку фінансової системи у глобальному масштабі, й стабілізуючи її.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, міжнародне співробітництво, міжнародні стандарти, протидія, фінансовий моніторинг.

The article is devoted to studying international standards and cooperation in preventing and countermeasures against the legalisation (laundering) of proceeds obtained through crime. They are vital tools in the fight against crime and in ensuring the stability of the financial system. The prominent organisations that define international standards have been identified – the International Anti-Money Laundering Group (FATF) and the United Nations (UN). This is because these institutions develop recommendations for financial institutions, state authorities and other subjects to prevent the legalisation (laundering) of proceeds obtained by criminal and illegal means, the financing of terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction. The article highlighted the main areas of FATF activity, which include expanding the scope of standards to all continents and regions, monitoring the implementation of recommendations by countries and promoting global cooperation. The importance of international cooperation in preventing and countering the legalisation (laundering) of proceeds of crime, illegal means, financing of terrorism and proliferation of weapons of mass destruction was noted, emphasising the importance of information exchange and joint investigations. Achieving global financial security depends on successfully implementing international standards and cooperation between countries. In turn, further research into the role dynamics of international standards and cooperation will help to effectively improve approaches to preventing and countering the legalisation (laundering) of criminal and illegal proceeds, the financing of terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction, thereby supporting the security of the financial system on a global scale and stabilising it.

Key words: legalisation (laundering) of criminal proceeds, international cooperation, international standards, counteraction, financial monitoring.

¹ This research project is funded by the British Academy (RaR\100538)

Питання запобігання й протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (або ж доходів злочинного походження) залишається однією з найбільш серйозних проблем у сфері злочинності та боротьби зі злочинами, пов'язаними з фінансовими операціями. Це зумовлено тим, що організовані злочинні групи й терористичні організації подовжують активно використовувати механізми легалізації доходів злочинного походження для приховання своїх нелегальних активностей та здобуття легального статусу для своїх активів, в тому числі, використовуючи і нові методи й способи. Усе це може суттєво дестабілізувати фінансову систему держави й вплинути на національну безпеку в цілому.

Міжнародні стандарти мають вирішальне значення для забезпечення скоординованих зусиль країн у боротьбі зі злочинністю та легалізацією злочинних доходів. Такі стандарти включають мінімальні вимоги для фінансових установ щодо виявлення та повідомлення підозрілих транзакцій, а також взаємного обміну інформацією між країнами.

У зв'язку із тим, що злочинні мережі та механізми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, постійно еволюціонують, необхідність постійного оновлення та удосконалення міжнародних стандартів та співробітництва є критичною. Забезпечення ефективного обміну інформацією та співпраці між країнами є важливим фактором у забезпеченні успіху в боротьбі зі злочинністю та легалізацією злочинних доходів. Зміни в технологіях та фінансових інструментах, таких як криптовалюти та електронні платежі, також можуть впливати на способи легалізації злочинних доходів. Тому, міжнародні стандарти та співробітництво залишаються необхідними для адаптації до нових викликів у сфері боротьби зі злочинністю.

Світова спільнота намагалась і продовжує намагатись симетрично надавати відповідь про явам легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, фінансуванню тероризму й зброї масового знищення. Як зазначає В. Першин, базовим пунктом уніфікації протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму стало створення у 1989 р. країнами, що входять до «Великої сімки» (Group of Seven) Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) – Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) [1, с. 61].

Слід зазначити, що основою діяльності Групи є свого роду вивчення процесів та методів відмивання грошей, розробка стратегії для протидії

цьому явищу та сприяння впровадженню стандартів боротьби з відмиванням грошей. Коли створювалась ФАТФ, було визначено, що її головною метою була боротьба зі відмиванням доходів, одержаних від торгівлі наркотиками. Проте, слід зазначити, що наразі з урахуванням потреб сьогоденних реалій, діяльність ФАТФ можна умовно розподілити на три групи:

- розширення діапазону рекомендацій, прийнятих ФАТФ, на всі континенти та регіони світу;
- перевірка дотримання державами-членами та ефективності впровадження заходів проти відмивання грошей, заснованих на 40 рекомендаціях ФАТФ, які виступають як керівництво до дії;
- відстеження світових тенденцій та схем відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом та розробка контрзаходів для боротьби з ними.

Також наголошуємо на тому, що чинне законодавство закріплює положення щодо міжнародного співробітництва. Зокрема, стаття 30 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає основоположні й загальні засади міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Відповідно до положення, міжнародне співробітництво у зазначеній вище сфері здійснюється за принципом взаємності відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів [2].

Міжнародні стандарти щодо запобігання й протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванням тероризму чи зброї масового знищення встановлюють основні принципи організації та законодавчого забезпечення національних режимів у цій сфері та передбачають механізми перевірки їх виконання. Таким чином, ефективність національних режимів протидії легалізації доходів залежить від того, наскільки успішно вони впроваджують зазначені міжнародні стандарти, а також від дії самої міжнародної системи. При аналізі правового забезпечення національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, можна виділити два рівні: міжнародний та національний.

Цілком погоджуємось із позицією А. Гніданика [3], який зазначив, що міжнародна система

протидії й запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи зброї масового знищення являє собою сукупність міжнародних і вітчизняних інституціональних й організаційно-правових механізмів, спрямованих на попередження, виявлення й припинення діянь, що мають своєю метою легалізацію доходів, отриманих протиправним шляхом, або фінансуванню терористичної діяльності. Це, зокрема: кримінально-правові, адміністративно-правові й фінансово-правові методи регулювання суспільних відносин, що виникають в контексті даного зв'язку. Він виокремив складові елементи такої системи:

- міжнародні договори й акти;
- міжнародні й регіональні організації та інші інституції;
- національні (вітчизняні) організаційно-правові системи, інструментарій протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи зброї масового знищення.

У рамках цієї міжнародної системи предметом регулювання є спеціальний комплекс фінансових, наглядових і оперативних-аналітичних заходів, спрямованих на попередження, виявлення й припинення фінансових операцій, пов'язаних із зазначеними кримінальними правопорушеннями, а також діяльність адміністративних й правоохоронних органів [3].

Аналізуючи міжнародні стандарти, знаходимо у Розділі G Рекомендаціях ФАТФ «Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення» [4] наступні положення:

- рекомендація 36 – «Міжнародні правові інструменти»;
- рекомендація 37 – «Взаємна правова допомога».

Відповідно до зазначених у цих рекомендаціях положень, країни повинні негайно вжити заходи з метою приєднання та повної імплементації Віденської Конвенції 1988 р.; Палермської Конвенції 2000 р.; Конвенції ООН по боротьбі з корупцією 2003 р.; та Конвенції по боротьбі з фінансуванням тероризму 1999 р. Країни повинні мати адекватні правові підстави для надання допомоги та, де необхідно, повинні мати наявні угоди, домовленості чи інші механізми для покращення співробітництва.

Розроблені конвенції, спрямовані на встановлення загальноєвропейських механізмів співпраці у сфері кримінального права та процесу М. Бойко

пропонує розглядати як успіх на регіональному рівні боротьби зі злочинністю в Європі. Зокрема, у межах Ради Європи було розроблено низку конвенцій: Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р.; Європейська Конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах 1959 р.; Європейська Конвенція про міжнародне визнання рішень у кримінальних справах 1970 р.; Європейська Конвенція про передачу процесу в кримінальних справах 1972 р. тощо [5].

Діяльність України щодо імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, має на меті:

- забезпечення відповідності національної системи фінансового моніторингу новим світовим стандартам у цій сфері;
- запобігання можливому застосуванню санкцій з боку міжнародних організацій;
- підтвердження принципу незворотності й послідовності у виконанні Україною своїх міжнародних зобов'язань;
- забезпечення нормальних умов для зовнішньоекономічної діяльності представників українського бізнесу;
- удосконалення механізму регулювання та нагляду за фінансовими посередниками в частині додержання ними вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом і фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення;
- підвищення рівня прозорості фінансової системи України й можливості протистояти легалізації (відмиванню) так званих «брудних» доходів й використання для фінансування тероризму;
- зняття перепон в стимулюванні притоку інвестицій у національну економіку з боку розвинутих країн [6, с. 55].

Слід наголосити на тому, що у практичній площині перші рекомендації й міжнародні стандарти щодо запобігання й протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих незаконним шляхом і фінансуванню тероризму й розповсюдження зброї масового знищення для фінансової системи були закріплені Базельським Комітетом з питань банківського нагляду у грудні 1988 р. Декларацією про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання грошових коштів [7]. Дана Декларація складається із двох частин: преамбули (в якій вказані причини та мета прийняття) й Заяви про принципи. Також слід наголосити, що Базельський Комітет відмітив, що Декларація не є правовим документом і її вико-

нання залежить від вітчизняних практики й законодавства. Зокрема, наголошується можливість більш жорсткого правового регулювання в певних країнах, яке не може бути замінене або знижене відповідно до Декларації про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання грошових коштів. Метою Декларації є посилення загальних стандартів, спрямованих на запобігання відмиванню коштів.

У тому ж 1988 р. була прийнята Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [8] (дата підписання Україною – 1989 р., набуття чинності для України – 1991 р.). Відповідно до цієї Конвенції, чітко було закріплене зобов'язання криміналізації легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинними методами, шляхами. Виходячи із тексту документа, метою Конвенції стало сприяння співробітництву між Сторонами з тим, щоб вони могли більш ефективно вирішувати різноманітні проблеми незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що мають міжнародний характер. При здійсненні своїх зобов'язань за Конвенцією Сторони вживають необхідні заходи, включаючи заходи законодавчого та організаційного характеру, відповідно до основних положень своїх внутрішніх законодавчих систем.

Також не можна оминати і Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт, та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 1990 р. [9] (дата набрання чинності для України – 1998 р.).

На нашу думку, також в контексті міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом слід згадати наступні документи:

– Заява про наміри Егмонтської групи (1997 р.). Зокрема, вона передбачала розробку формальної процедури прийому нових членів Групи з урахуванням визначення підрозділу фінансової розвідки (ПФР), розробленого на четвертому пленарному засіданні у 1996 р. [10];

– Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (зокрема: №№ 825 (1993 р.), 1160 (1998 р.), 1189 (1998 р.), 1193 (1998 р.), 1199 (1998 р.), 1203 (1998 р.), 1214 (1998 р.), 1267 (1999 р.), 1269 (1999 р.), 1333 (2000 р.), 1345 (2001 р.), 1363 (2001 р.), 1367 (2001 р.), 1368 (2001 р.), 1373 (2001 р.), 1378 (2001 р.), 1383 (2001 р.), 1390 (2002 р.), 1438 (2002 р.), 1440 (2002 р.), 1440 (2002 р.), 1450 (2002 р.), 1452 (2002 р.), 1455 (2003 р.), 1526 (2004 р.), 1535 (2004 р.), 1540 (2004 р.),

1566 (2004 р.), 1617 (2005 р.), 1624 (2005 р.), 1695 (2005 р.), 2462 (2019 р.), 2456 (2019 р.) й ін.;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 р.;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 2003 р.;

– Конвенція про кіберзлочинність від 2001 р.;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1997 р.;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997 р.;

– Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 2005 р.;

– Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт, та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та про фінансування тероризму від 2005 р.;

– Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 2005 р.;

– Директиви Європейського Союзу.

З урахуванням вищезазначеного, міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво грають ключову роль у боротьбі зі злочинністю та забезпеченні стабільності фінансової системи. Легалізація доходів злочинного походження надає можливість терористичним організаціям отримувати фінансування для своїх небезпечних активностей. У свою чергу, міжнародні стандарти та співробітництво допомагають стежити за транзакціями та переконатися, що кошти не використовуються для фінансування тероризму, допомагають виявляти небажані фінансові потоки та запобігати подібним загрозам.

На нашу думку, міжнародні стандарти в контексті протидії легалізації доходів підвищують довіру до фінансових установ та системи загалом. Вони створюють прозорість та впевненість, що банки та інші фінансові установи відповідають вимогам виявлення підозрілих транзакцій та заборони фінансування тероризму. У свою чергу, у зв'язку із тим, що кримінальні мережі мають глобальний характер, тому ефективна боротьба зі злочинністю потребує міжнародної співпраці. Стандарти ФАТФ та інших організацій забезпечують спільний підхід і спрощують обмін інформацією між країнами.

Вважаємо, що міжнародні стандарти та міжнародне співробітництво необхідно розглядати як інструменти, що дозволяють стабілізувати й зберегти фінансову стабільність, прозорість та безпеку у світовій економіці, та підтримують міжнародний спільний підхід до боротьби зі злочинністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Першин В. Стандарти міжнародної фінансової спільноти у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Публічне право. 2018. № 2 (29). С. 60–67.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
3. Гніданік А. Міжнародні стандарти у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23061/1/75-78.pdf>
4. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення : Рекомендації FATF, затверджені Пленарним засіданням FATF у лютому 2012 р. (неофіційний переклад Державної служби фінансового моніторингу). https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86_.pdf
5. Бойко М. Запобігання та протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник прокуратури*. 2006. № 4.
6. Мякота Є. В. Міжнародні стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 52–55.
7. Декларація про запобігання злочинного використання банківської системи з метою відмивання грошових коштів від 1988 р. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-standarti/inshi-standarti/dokumenti-bazelskogo-komitetu.html>
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 1988 р. *Відомості Верховної Ради України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text
9. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт, та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 1990 р. *Відомості Верховної Ради України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text
10. Заява про наміри Егмонтської групи від 1997 р. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-standarti/inshi-standarti/dokumenti-egmontskoj-grupi.html>